

ביעור פירות שביעית

הקדמה:

שנת השמיטה מלמדת אותנו שהארץ שייכת לה', ואין אנו בעלים גמורים עליה. כדי להדגיש זאת, התורה התירה לאכול את פירות השביעית רק כאשר הם מצויים לחיות השדה. לאחר שכלו הפירות בשדה, מותר להשאיר אצלו רק כדי מזון שלוש סעודות מפירות שביעית, ואת השאר יש להפקיר. בפסח מתקיימת מצוות ביעור בענבים ובין הקדושים בקדושת שביעית, כפי שיתבאר בגיליון זה.

❖ **שאלה: מהו ביעור פירות שביעית, ומתי צריך לבצעו?**

א. מקור הדין

כתוב בתורה:

ויקרא פרק כה פסוקים ו-יב:

והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך. ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל. כי יובל הוא קדש תהיה לכם מן השדה תאכלו את תבואתה.

למדה מכך הגמרא:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף נב עמוד ב:

אמר רב חמא בר עוקבא אמר רבי יוסי בר חנינא: אמר קרא: "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך". כל זמן שחיה אוכלת מן השדה - האכל לבהמה שביבית. כלה לחיה אשר בשדה - כלה לבהמתך מן הבית.

ב. מהו הביעור

כתוב במשנה:

משנה מסכת שביעית פרק ט משנה ח:

מי שהיו לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור, מחלק מזון שלוש סעודות לכל אחד ואחד, ועניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר: אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור.

פירש רש"י:

רש"י מסכת פסחים דף נב עמוד ב:

זהו ביעור - שמפקירן במקום דריסת חיה ובהמה.

❖ **האם לדעתך כוונת רש"י שצריך להפקיר דווקא בשדה או שגם**

ברחוב ליד הבית נחשב מקום חיה ובהמה?

רוב הראשונים הלכו בדרכו של רש"י, וביארו שמצוות הביעור מתקיימת בכך שמפקיר את הפירות:

ספר מצוות גדול עשין סימן קמז-קמח:

ביעור הוא שלא יחזיק אדם בפירות שביעית כלל אלא יפקיר הכל, ודרך הפקר מותרים לאכול.

לעומת זאת, הרמב"ם כתב שהביעור מתקיים באיבוד הפירות:

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ז הלכה ג:

היו לו פירות מרובין מחלקן מזון שלוש סעודות לכל אחד ואחד, ואסור לאכול אחר הביעור בין לעניים בין לעשירים. ואם לא מצא אוכלין בשעת הביעור, שורף באש או משליך לים המלח ומאבדן לכל דבר שמאבד.

הכסף משנה ביאר כיצד יש להסביר את המשנה על פי הרמב"ם:

כסף משנה על הרמב"ם הנ"ל:

רבינו היה גורס במשנה שכתבת: רבי יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים **אין אוכלים** אחר הביעור. וכך מבואר בדבריו בהדיא בפירוש המשנה הלכה שלישית מפרק חמישי, ופסק כרבי יוסי.

למעשה פסק הראי"ה קוק, שאין לשרוף את הפירות:

שו"ת משפט כהן (ענייני ארץ ישראל) סימן פג:

אין דעתי מסכמת לשריפה, כי יש לנו לחוש לדברי ר"ש וסמ"ג ורמב"ן וסיעתם, הסוברים שאין דין שריפה ואיבוד כלל בפירות שביעית, אם כן קם לן איסור תורה של לא להפסד ... וגם איסור בל תשחית גם כן לאו מילתא זוטרתא היא ... מכל שכן שכבר נהגו כותיהו בארץ ישראל ליהנות אחר הביעור על ידי הפקר.

❖ **חוזה דעתך, האם מי ששרף את הפירות, קיים מצוות ביעור על**

פי שיטת רש"י?

ג. אופן ההפקר

בתוספתא מתואר אופן ההפקר למעשה:

תוספתא מסכת שביעית פרק ח הלכה ב:

מי שיש לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור, מחלק מהן לשכניו ולקרוביו וליודעיו, ומוציא ומניח על ביתו ואומר: אחינו בית ישראל כל מי שצריך ליטול יבא ויטול, חוזר ומכניס לתוך ביתו, ואוכל והולך עד שעה שיכלו.

הירושלמי דן באפשרות להפקיר באופן שלמעשה לא יזכו אחרים בפירות:

תלמוד ירושלמי מסכת שביעית פרק ט הלכה ד:

רבי יצחק בר רדיפא הוה ליה עובדא (היה לו פירות שביעית) ... אתא שאל לר' יאשיה, אמר לו: חמי לך תלתא רחמין ואפקרה קומיהון (הבא שלושה אוהבים ותפקיר לפניהם). קפודקאי דציפורין שאלין לרבי אימי, בגין דלית לאילן עמא רחים ולא שאל שלם איך צורכה מיעבד (אנחנו שאין לנו אוהבים ומי ששואל בשלמנו איך נעשה)? אמר להו כד תיחמון ריגלא צלילא תיהוין מפקון לשוקא ומבקרין ליה וחזרין וזכייין ביה (כשתראו שכלתה רגל תוציאו לשוק ותפקירו ותחזרו ותזכו בהם).

ביאר הר"ש:

ר"ש מסכת שביעית פרק ט משנה ח

יש בני אדם, כשמפקירין בפניהן חוזרין וזכין בכל, ואין בעלים יכולין לחזור ולהכניסם בביתם. ולכך הורה רבי יאשיה לר' יצחק, שיראה ג' אוהביו ויפקיר בפניהם, ולא בפני כל אדם.

וכן פסק למעשה החזון אי"ש:

חזון אי"ש סדר השביעית א:

ומהו ביעור? מוציא הפירות לשוק, ומניחן על הארץ ומפקירן, ומותר גם לו לחזור ולזכות בהן ולאכלן. ההפקר צריך שיהיה בפני שלושה אנשים ואפילו הם אוהביו ובטוח הוא בהן שלא יזכו בפירות בעת שהוא מפקירן. ומצות ביעור קל לקיימה לפי האמור.

❖ **חוזה דעתך, האם ראוי להדר ולהפקיר את הפירות בפני אנשים**

שעשויים ליטול אותם לעצמם?

ד. זמן הביעור

כתוב במשנה:

משנה מסכת שביעית פרק ט משניות ב - ג:

שלוש ארצות לביעור: יהודה, ועבר הירדן והגליל. ושלוש ארצות לכל אחת ואחת ... ולמה אמרו שלוש ארצות? שיהיו אוכלין בכל אחת ואחת עד שיכלה האחרון שבה.

ומבאר הגמרא בפסחים:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף נב עמוד ב:

מנא הני מילי? אמר רב חמא בר עוקבא אמר רבי יוסי בר חנינא: אמר קרא 'ולבהמתך ולחיה אשר בארצך', כל זמן שחיה אוכלת מן השדה - האכל לבהמה שבבית. כלה לחיה אשר בשדה - כלה לבהמתך מן הבית. וגמירי דאין חיה שביהודה גדילה על פירות שבגליל, ואין חיה שבגליל גדילה על פירות שביהודה...

תנו רבנן: אוכלין בענבים עד שיכלו דליות (ענפי גפן) של אוכל ... אוכלין בענבים עד הפסח, בזיתים עד העצרת, בגרוגרות עד החנוכה, בתמרים עד הפורים.

❖ **האם הקביעה שזמן ביעור ענבים בפסח היא בבחינת 'מידות חכמים' שאינן משתנות, או שהיא משתנה לפי המציאות?**

באר הברטנורא:

ר' עובדיה מברטנורא מסכת שביעית פרק ט משנה ח:

זמנים הללו בסתם שאין ידוע אם כלה לחיה מן השדה אם לא אבל בידוע (שכלה מן השדה) הכל לפי מה שכלו.

וכן פסק למעשה בספר פאת השלחן:

פאת השלחן פרק ז סעיף יא:

ברייתא דתני אלו הזמנים, דסתמא עד אותן הזמנים מצויים פירות שביעית, אבל בידוע שכלו הכל לפי מה שכלו ... וכן הר"ש והרב רבי עובדיה מברטנורא כתבו להדיא במשנה ח דפרק ט: וזמנים הללו בסתמא אבל בידוע הכל לפי מה שכלו.

ה. ספק לגבי מועד הביעור

נחלקו האחרונים כיצד יש לנהוג, כשקיים ספק מתי זמן הביעור של אותו המין.

החזו"א כתב:

חזון אי"ש סדר השביעית ה:

קנה היום והפקירין כדין ביעור וחזר וזכה בהן, אם לא נתברר לו שכבר הגיע אתמול זמן ביעור ואפשר שהיום הגיע זמן ביעור, חייב לקיים מצוות ביעור גם היום. נמצא מבער כמה ימים עד שיצא הספק מלבו.

לעומת זאת כתב הגרש"ז אויערבך שאסור לחזור ולזכות בזמן הספק:

שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן נא אות יח:

בפירות שאינו יודע בדיוק מתי זמן ביעורם לא מהני כלל מה שיפקיר בכל יום מספק עד שיצא הספק מלבו, אם הוא חוזר בו ביום וזוכה, אלא צריך להשאיר אותם הפקר ולא לזכות בהם עד לאחר שידע ברור שכבר כלו מן השדה.

הצעה מעשית כתב הגר"מ אליהו:

מאמר מרדכי שביעית פרק כא אות יג:

הטוב ביותר להפקיר ביום בו מתחיל הספק, ויכניסם לביתו שלא על מנת לזכות בהם, ויתן לשכנו מפתח לביתו וידעו שיכול ליקח מהפירות.

וכשיגיע הזמן שודאי כלו בשדה יזכה בהם.

אולם לאחר מכן חזר בו הגרש"ז אויערבך, וכתב שדי להפקיר את הפירות פעם אחת במשך התקופה שהם מתמעטים בשדה, ולשוב ולזכות בהם שנית:

שו"ת מנחת שלמה תניינא סימן קכג:

זמן הביעור מתחיל מאותו הזמן שהפירות נתמעטו הרבה ועומדים להיות כלים מחיה אשר בשדה, **וכל אותה תקופה נחשבת לזמן הביעור** ... מי שכבר זכה בפירות (שביעית) שהם הפקר ... עדיין הוא מצווה לא להחזיק בהם כשלו רק עד זמן הביעור ואז צריכים שוב פעם להפקירם ... ושפיר יכול אחר כך לחזור מיד ולזכות בהם ... הזמנים שנזכרו בש"ס עד פסח ועצרת כו' היינו הסיום אשר מאז והלאה כבר נאסרים, אבל הזמן שיכולים לבער שפיר נמשך זמן ארוך ... ותמה אני על עצמי שכתבתי לפני הרבה שנים אחרת.

❖ **כיצד מבאר הרב אויערבך את זמני הביעור שכתבו חכמים?**

ו. הדין כשלא ביער

כתב הרמב"ן:

רמב"ן ויקרא פרשת בהר פרק כה פסוק ז:

אם עכבם בביתו אחר הביעור כדי לאכלו, אסורין הם באכילה לגמרי, וזו היא שביעית שאוסרת בנותן טעם לאחר הביעור שאין לה מתירין.

לאור זאת כתב הספר חרדים:

ספר חרדים מצוות התלויות בארץ ישראל הקדמה:

יש ללמוד מדבריו של רמב"ן שכתב שאם עכב ישראל את הפירות כדי לאוכלן אסורין באכילה, משמע דאם נודע לנו שלא עכבן לאוכלן אלא להפקירן בזמן הביעור או אחר ביעורו לא נאסרו. וכן אם נאנס ולא הפקירן בזמן הביעור.

לאור זאת כתב הגרש"ז אויערבך:

שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן נא:

למעשה יש לסמוך בזה על מה שכתב בספר חרדים במצות ביעור פירות שביעית ... לא נאסר אלא כשעבר בזדון ולא ביער, אבל שוגג חשיב נמי כאונס. ולכן בידוע שלא נתכוון לעכב את הפירות עד אחר זמן הביעור, ומה שלא ביער הוא רק מפני ששגג ולא ידע שכבר הגיע זמן הביעור, הרי זה מותר.

ז. הלכה למעשה

א. המחזיק ברשותו פירות שהתקבלו מאוצר בית דין בכמות יותר גדולה ממה שבני ביתו אוכלים בשלוש סעודות, כשיגיע זמן הביעור חייב להפקירם בפני שלשה אנשים, אף שהם חבריו, ובאם לא לקחו את הפירות, רשאי לחזור ולזכות בהם בעצמו.

ב. יש לעקוב אחרי הטבלאות של מועדי הביעור של כל מין ומין, כפי המצוי בפועל כיום. אם אינו יודע מתי זמן הביעור המדויק, יפקיר את הענבים והיין בפסח, את הזיתים והשמן בשבועות, את התאנים בחנוכה ואת התמרים בפורים.

ג. כשקיים ספק לגבי התאריך המדויק של הביעור, יפקיר את הפירות בתחילת הזמן המשוער, ויתכוון שלא לזכות בהם עד לזמן הביעור האמתי.

ד. מי שנאנס או שגג ולא ביער, יבער כשייוודע לו.

ה. פירות שביעית ברשותו של אוצר בית דין אינם חייבים בביעור. אם הגיעו לידי אדם פרטי בזמן הביעור או אחריו, חייב לבערם.

